

FRAEYLEMABORG

Naar aanleiding van een excursie naar Groningen, die een groep vooraanstaande genealogen op 14 juni 1951 en volgende dagen onder leiding van W.J.J.C. Bijleveld¹ uit Leiden ondernam, en die gewijd was aan de gedenktekenen die aan de jonkers uit dat gewest herinnerden, vatte Bijleveld de waarde van Fraeylema, waar het gezelschap op de tweede dag door de heer en mevrouw Thomassen à Thuessink van der Hoop van Slochteren-Star Numan ontvangen werd, als volgt samen:

“De gevel met de beelden der jaargetijden is wel bekend, ook het interieur is merkwaardig, maar het geheel is *uniek* en als enig nog bewoonde borg van belang.”

Reeds in de 19e eeuw werd de geschiedenis van Fraeylema door verschillende schrijvers behandeld. Als eerste gaf Tresling in 1840 een beschrijving in de *Groningsche Volkssalmanak*,² waarin twee litho's werden opgenomen die de borg vóór en na de restauratie van 1781 weergeven.³ Zes jaar later volgde een kort opstel door Robidé van der Aa in het eerste werk dat over de historie van Nederlandse kastelen verscheen.⁴ In 1879 kwam Ds. Craandijk op zijn wandeling door Groningen langs, maar trof de eigenaar helaas niet thuis, waardoor wij een beschrijving van het inwendige moeten missen. In deze eeuw gaf de bekende Groningse archivaris Jhr. Feith in zijn *Ommelanderborgen*⁵ uit 1906 een beknopt overzicht. Uitgebreid en duidelijk behandelden Moes en Sluyterman de geschiedenis van Fraeylema en zijn bewoners in het eerste deel van *Nederlandsche Kastelen en hun Historie*,⁶ dat in 1912 verscheen en tot op heden niet overtroffen werd. Het weekblad *Het Buiten* had het jaar tevoren het huis met mooie illustraties opgenomen, die later opnieuw in *Tuinen, Parken en Kastelen* door Mr. A. Loosjes verschenen. In 1940 behandelde Ozinga de Fraeylemaborg in de geïllustreerde beschrijving van de *Monumenten van geschiedenis en kunst van Oost Groningen*.⁷ Ten slotte gaven Pathuis en Formsma c.s. in 1972 in de *Ommelander borgen en steenhuisen*⁸ het jongste overzicht van Fraeylema's verleden weer.

Wij willen ons hier in hoofdzaak beperken tot de gebeurtenissen die op het einde der 18e eeuw en volgende jaren plaatsgrepen. Deze dienen ter toelichting en als achtergrond voor Lyte Engelberts' verhaal *Zijn zoon en zijn huis* uit het begin van de vorige eeuw dat wij hier met commentaar en voorzien van afbeeldingen het licht doen zien. Het verscheen in 1903 in *Eigen Haard* en werd drie jaar later in de bundel *Silhouetten* opgenomen. Fraeylemaborg wordt door de schrijfster Elemasteyn genoemd. Zij verklaart in een noot: “Deze naam is gefingeerd, evenals de anderen, hierin voorkomend. Het verhaal is naar waarheid geschetst naar een uitgebreide correspondentie uit dien tijd.” De hoofdpersoon is Jan Nievelt, in wie wij Mr. Assuerus Johannes de Sandra Veldtman (1777-1803), oudste zoon van Mr. Hendrik de Sandra Veldtman [Hendrik Nievelt] uit diens eerste huwelijk met Johanna Catharina Aleyda de Rheden, herkennen. Aangezien hij vóór zijn vader aan tering stierf, treffen wij hem niet als heer van Fraeylema aan in de lange reeks van elkaar opvolgende eigenaren op Slochteren. In zijn plaats erfde zijn zusje Hermanna Louise Christina de Sandra Veldtman [Letje] (1789-1847), dochter uit het tweede huwelijk dat Mr. Hendrik de Sandra Veldtman in 1786 sloot met Adelgunde Christine Wolthers [Adelaïde Evers], weduwe van de Arnhemse burgemeester Mr. Jan Nanning van der Hoop. Jan van Haeghen is duidelijk in verband te brengen met Mr. Abraham Johan van der Hoop (1775-1826), de zoon, die Adelgunde C. Wolthers uit haar eerste huwelijk medebracht.

In de geschiedenis van de Fraeylemaborg betekent de aankoop ervan door Mr. Hendrik de Sandra Veldtman op 17 januari 1781 een keerpunt. Huis en park verkeerden in een vervallen toestand ten gevolge van de processen, die de eigenaar Henric Occo Piccardt om het bezit met zijn broeders en zusters moest voeren en die uiteindelijk tot zijn ondergang leidden. Drie generaties lang hadden de Piccardts

Fraeylema bezeten. In 1691 had de Groningse syndicus Hendrik Piccardt (1636-1712), gehuwd met Anna Elisabeth Rengers, het goed van zijn zwager Evert Rengers gekocht. Beiden, Evert en Anna Elisabeth waren kinderen van de schatrijke Osebrant Johan Rengers (1620-1679), die na het beleg van Groningen in 1672 ten gevolge van beschuldigingen met de vijand te hebben geheuld, in grote moeilijkheden was geraakt. Dankzij bemiddeling van Prins Willem III werd Rengers, die tot levenslange gevangenisstraf veroordeeld was, vrijgelaten en in rechten hersteld. Zelfs een verzoening met de stad kwam tot stand, doch zijn leven en fortuin waren verwoest. Hij stierf reeds in het volgende jaar. Ook zijn schoonzoon Hendrik Piccardt, die in dezelfde moeilijkheden als zijn schoonvader kwam te verkeren, heeft een bewogen leven gehad. Zijn wieg stond in de nederige pastorie van Woltersum. In zijn jonge jaren vertoefde hij in Frankrijk, waar hij zich als een groot heer te Orleans en Parijs voordeed en met zijn muzikale talenten woekerde. Cum laude gepromoveerd aan de universiteit van Orleans ondervond ook hij de grillen van Fortuna aan den lijve. In Parijs maakte hij 's morgens als straatmuzikant muziek op de Pont Neuf, terwijl hij 's avonds aan het hof verkeerde, waar hij zich als lieveling der dames ontpopte en zich tot kamerheer des Konings benoemd zag. Maar even plotseling als hij gekomen was, zag hij zich gedwongen zijn biezen te pakken. Aan zijn Franse tijd herinnert nog een verzenbundel *Les poésies françaises* uit 1663.⁹ Naar huis teruggekeerd werd hij syndicus der Ommelanden en curator der Groningse hogeschool. Na de aftocht der Fransen trof hem, zoals gezegd, eenzelfde lot als zijn schoonvader Rengers, en ook hij werd gerehabiliteerd. In 1680 kocht Piccardt Klein Martijn bij Harkstede, waar hij als heer der beide Harksteden bij voorkeur woonde en samen met zijn vrouw in 1694 de dorpskerk stichtte, die als herenkerk met een grote wapenstein boven de ingang thans nog aan hem herinnert. Piccardt behoorde tot de invloedrijke vriendenkring van de Koning Stadhouder en fungeerde als diens dwarskijker in Groningen. Volgens de overlevering zou Willem III bij hem op Slochteren gelogeerd hebben. Aan hun vriendschap herinneren de beide portretten van King William en Queen Mary in de grote en kleine zaal. Bij de aankoop van Slochteren gaf de Koning een halve ton hypotheek, hetgeen vijftig jaar later tot moeilijkheden voor zijn kleinzoon, de genoemde Hendric Occo Piccardt, zou leiden.

Aan Mr. Hendrick de Sandra Veldtman, die in 1781 na aankoop veel aan het vervallen huis en park heeft gedaan, dankt Fraeylema zijn huidige aanzien. Bij de modernisering ging hij doortastend te werk. Het oude huis, dat grotendeels uit het einde der 16e eeuw en begin der 17e eeuw dateerde en waarvan de oudst bekende afbeelding op één van de randprenten van de Coenderskaart¹⁰ (ca. 1677) voorkomt, gevolgd door een duidelijker weergave op de kaart van Beckeringh (1781), maakte met zijn in- en uitgezwenkte topgevels een schilderachtige en levendige indruk. De oudste afbeelding op de Coenderskaart, die op het eerste gezicht nogal vreemd lijkt, wordt begrijpelijk, wanneer men bedenkt dat het weergegeven linker deel van het huis als het ware uitgekapt in één lijn met de voorgevel wordt voorgesteld. Zo bestaat er ten slotte tussen de weergave van Coenders en Beckeringh niet veel verschil. Coenders' weergave is slordig. Hendrik de Sandra Veldtman liet de topgevels afbreken en in plaats ervan een rechte gootlijst aanbrengen teneinde een laag U-vormig landhuis te creëren dat met witgepleisterde muren goed in het park zou afsteken. Door deze verbouwing kreeg het huis een regelmatig en klassiek voorkomen. De niet in de as staande toren, die gelukkig gehandhaafd bleef, herinnert tot op de dag van vandaag aan het verleden. Inwendig werd de oude en hokkige indeling goeddeels opgeheven; slechts enkele van de oude onmogelijke kamertjes bleven voortbestaan. Het nieuwe interieur beantwoordde aan de toen heersende Louis Seize smaak. De dwarsgelegen statige hal met hoog met stuc bedekt koefplafond en met de wapens van het stichterpaar De Sandra Veldtman-Wolthers maakt een royale indruk en geeft toegang tot de enige treden hoger in de as gelegen zaal met annex daarachter gelegen kleiner vertrek; beide van boven tot onder gestuct. In beide kamers prijken de schoorstenen met de portretten van de Koning-Stadhouder en Queen Mary, die waarschijnlijk uit de tijd van Piccardt stammen en in het huis zullen zijn achtergebleven. Dat Veldtman in die onrustige patriotentijd met de Fransen voor de deur deze Oranjekoning met zijn koningin een dergelijke ereplaats gaf, zou op zijn Oranjegezindheid kunnen wijzen. De doorsnede van het huis toont de dwars door de oude structuur heen gebouwde nieuwe vertrekken, waarmede luxe en elegantie hun intrede op Slochteren deden. Onwillekeurig roept Veldtmans creatie associaties met Biljoen op, waar de H.R.

Rijksbaron Johan Frederik Willem van Spaen (1746-1827), van zijn Italiaanse “Bildungsreise” teruggekeerd, eveneens in zijn deels middeleeuwse huis een grote feestzaal door de verdieping heen aanbracht. Hierbij vergeleken zijn de beide zalen op Slochteren kinderwerk. Ook het park kreeg een nieuwe aanleg. Vanuit de zaal heeft men via de hoofdas een bijna een kilometer lang uitzicht in het achter het huis gelegen park, terwijl men door twee glazen deuren aan de andere zijde uitziert over het voorplein tot in het dorp en de overplaats. Sinds deze verbouwing werden geen noemenswaardige wijzigingen meer op Fraeylemaborg aangebracht.¹¹ Ondanks het feit dat veel statig hout door storm of ouderdom geveld werd, imponeert het silhouet van de oude bossen van Fraeylemaborg nog steeds in het kale Groningse landschap. Mr. Hendrik de Sandra Veldtman, heer van Slochteren, Colham, Foxham en Half Schildwolde, gedoopt Groningen 29 juni 1756, overleden aldaar 9 januari 1816, zoon van Assuerus Johan Veldtman (1734-1781), postmeestergeneraal van Groningen en Drenthe en Etta Catharina Emmen, kocht Fraeylemaborg op 17 januari 1781 van de crediteuren van Hendrik Occo Piccardt voor f 51000,00. Na de revolutie verbleef hij er als ambteloos burger. Sinds 1803 was hij lid van het departementaal bestuur van Stad en Lande en lid van het gemeentebestuur van Slochteren; na de restauratie werd hij lid van de Staten van Groningen. Uit zijn eerste huwelijk met Johanna Catharina Aleyda de Rheden, dochter van Oncko van Rheden, heer van Böllinghausen en Eysvelt en Dodonea Helena van Wyckel had hij een zoon: Mr. Assuerus Johan de Sandra Veldtman, geboren Groningen 21 februari 1777 en overleden aldaar 8 januari 1803, gehuwd te Emden 17 april 1801 met zijn nicht, dochter van de zuster van zijn moeder, de Emdense burgemeestersdochter G.C. van Santen. Hij is de hoofdpersoon in Lyte Engelberts’ verhaal. Voor de tweede maal huwde Mr. Hendrik de Sandra Veldtman te Slochteren op 7 april 1786 met Adelgunda Christina Wolthers, weduwe van Mr. Jan Nanning van der Hoop (1738-1782), burgemeester van Arnhem, geboren Groningen 29 mei 1752, overleden aldaar 2 januari 1805, dochter van Mr. Herman Wolthers (1721-1788), raadsheer te Groningen en Louise Christina Conring (1727-1766).¹² Uit haar eerste huwelijk met Mr. Jan Nanning van der Hoop had zij een zoon: Mr. Abraham Johan van der Hoop (1775-1826), die wij hierna behandelen. Uit zijn tweede huwelijk werd een dochter geboren: Hermanna Louisa Christina de Sandra Veldtman, geboren te Groningen 23 januari 1789, overleden aldaar 17 november 1847, die later van haar vader Fraeylema erfde en hem in zijn heerlijkheden opvolgde. Zij huwde te Slochteren 13 juni 1810 Jhr. Johan Hora Siccama, geboren te Groningen 31 oktober 1778, overleden Brussel 7 april 1829, lid der Tweede Kamer en Gedeputeerde Staten van Groningen, zoon van Johan Hora Siccama, heer van Klinckema en Ennemaborgh en Egberta Louisa Beckeringh. Zij hertrouwde op Fraeylemaborg 6 september 1831 Jhr. Wiardus Hora Siccama, haar tante-zegger, geboren Groningen 27 april 1791, overleden te Utrecht 25 juni 1867, Ridder M.W.O., kolonel ter zee, zoon van haar zwager Jhr. Mr. Willem, maire, later burgemeester van Groningen en Johanna Christina Eytelwijn. Hij hertrouwde te Utrecht 15 januari 1850 Josine Edzardine Adriane Sophie gravin van Limburg Stirum. Beide huwelijken bleven kinderloos. Bij haar dood bedacht zij haar man met het vruchtgebruik van Fraeylemaborg, waar hij tot zijn dood in 1867 meestal woonde. Aan de kleinzoon van haar halfbroer Mr. Abraham Johan van der Hoop, Mr. Abraham Johan Thomassen à Thuessink van der Hoop vermaakte Louise Hora Siccama-de Sandra Veldtman de Fraeylemaborg. Aan Wynaendts’ genealogie van de Van der Hoops¹³ ontleen wij de volgende beschrijving over Louise’s halfbroer, in Lyte Engelberts’ verhaal Jan van Haegen genoemd:

“Mr. Abraham Johan van der Hoop, geboren te Arnhem en gedoopt 22 Januari 1779, overleden op de huize de Bult bij Eesveen nabij Steenwijk 3 October 1826. Op 7-jarige leeftijd verloor hij zijn vader, 3 jaar later in November 1785 verliet zijn moeder Arnhem voorgoed en keerde naar haar geboortestad Groningen terug, waar zij in het volgende jaar hertrouwde.”

Zo groeide Jan van der Hoop op Fraeylema op met Assuerus Johan de Sandra Veldtman uit het eerste huwelijk van zijn stiefvader en zijn halfzusje Louise, dochter uit het tweede huwelijk van zijn moeder, die later aan zijn kleinzoon Slochteren zou nalaten. Van 1792 tot 1797 studeerde hij rechten te Groningen, waar hij in 1797 promoveerde en zich als advocaat vestigde. Op 28 september 1797 huwde hij te Steenwijk Arnoldina Aleyda Maria Thomassen à Thuessink, geboren te Zwolle op 2 augustus 1776, overleden te Groningen 23 augustus 1859, dochter van Mr. David (1734-1817), burgemeester van Zwolle, baljuw van Vollenhove en lid van Gedeputeerde Staten van Overijssel en Elisabeth Maria Baelde (1735-1818). Van zijn vader had hij enige huizen te Arnhem, het buiten De Hemelscheberg te Oosterbeek en de Hof te Elden geërfd. Vanaf 1798 deed hij deze bezittingen van lie-

verlede van de hand, als laatste de Hemelscheberg in 1807, waarmede zijn Gelderse bezittingen geliquideerd waren. Na de dood van zijn schoonvader in 1817 nam hij uit diens boedel het buitenverblijf "De Bult"¹⁴ bij Steenwijk over, dat tot 1908 in het bezit van zijn afstammelingen zou blijven. Op 15 november 1802 kocht hij in Groningen een huis annex koetshuis aan het Schuitediep nr. 31, dat eveneens tot het begin van de 20e eeuw in de familie bleef. In 1803 werd hij fiscaal der beide Oldambten. In 1816 kwam hij in de raad van Groningen en vervolgens werd hij in 1821 tot één der vier burgemeesters benoemd, sinds 1825 was hij wethouder. In 1813 was hij in de Provinciale Staten gekozen. Hij overleed op de huize De Bult 3 oktober 1826 ten gevolge van "zenuwkoortsen", zoals het in de annonce heet. Zijn weduwe overleed 33 jaar later op 23 augustus 1859 te Groningen, nadat haar zonen haar allen in de dood waren voorgegaan.

Hoewel Fraylemaborg vol stond met de souvenirs en portretten van de familie De Sandra Veldtman, bestond er met hen geen bloedverwant. De gemeenschappelijke schakel was Adelgunde C. Wolthers. Louise de Sandra Veldtman vermaakte bij haar overlijden in 1847 Fraylemaborg aan Jan van der Hoops kleinzoon en petekind. Het was de familie van moederskant, die zij bedacht. Mr. Abraham Johan Thomassen à Thuessink van der Hoop erfde Fraylema op 9-jarige leeftijd, echter tot zijn 29ste jaar in 1867 had Jhr. W. Hora Siccama, zoals vermeld, het vruchtgebruik.

Mr. Abraham Johan Thomassen à Thuessink van der Hoop van Slochteren, zoon van Mr. Evert Jan (1809-1852), Officier van Justitie te Groningen, die met de voor- en achternaam van zijn oom van moederszijde werd ingeschreven en van Wilhelmina Elisabeth de Ranitz (1812-1891), was de jongste uit een gezin van elf kinderen. Hij werd geboren te Groningen 20 februari 1838 en overleed op Fraylemaborg 19 maart 1882. Bij het overlijden van zijn grootvaders halfzuster erfde hij behalve Fraylema tevens haar heerlijkheden Slochteren en Calham, Foxham en Half Schildwolde. Hij promoveerde in 1862 te Groningen, was achtereenvolgens kandidaat-notaris en plaatsvervangend kantonrechter te Appingedam, lid Provinciale Staten en lid der Tweede Kamer sinds 1874, waar hij een verdienstelijk lid der antirevolutionaire partij was. Hij trouwde te Rotterdam 7 augustus 1873 Geertruida Ketelaar, geboren te Rotterdam 8 oktober 1846, overleden te Baarn 19 januari 1925, dochter van Matthijs Pieter en Christina Adriana Lucretia Catharina van Convent ten Oever.¹⁵ Na een kortstondig huwelijk van negen jaar overleed Mr. Abraham Jan Thomassen à Thuessink van der Hoop op Fraylema en liet zijn vrouw met vijf kinderen achter. Ten behoeve van hun opvoeding nam zij haar intrek in Groningen, terwijl de zomermaanden op Slochteren werden doorgebracht. Aan de hand van het "in memoriam" door haar zoon Matthijs in 1925 geschreven kunnen wij ons een beeld vormen van het vrome en stille leven in die tijd. Zo beschrijft Matthijs o.a. de vroege dood van zijn vader en de grote moeite die zijn moeder zich voor Slochteren getroost heeft:

"Het jaar 1882 zou ik bijna het rampjaar voor Mama willen noemen, maar door den onzegbaren rouw en de diepe droefheid heeft God haar heengevoerd op zijne eigene, liefdevolle wijze [...] Dien Zondagavond, 19 Maart, kwam Mama in onze kinderkamer en bracht de ontstellende tijding die we echter nog geen van allen recht konden vatten. Uit onze bedjes gehaald verzamelde Mama de vier grooten om haar en bad met ons; niemand zal de woorden wel meer weten, maar deze indruk namen we ervan mede, dat Papa nu in den hemel was. Eenige dagen later gingen Evert en ik met haar naar de stad, waar de begrafenis van uit het huis van Grootmama in de Stoeldraaiersstraat plaats had.

Aan Mama's hand gingen we naar de kamer van Oom Sigismund, waar de kist stond; een diep weemoedige gang, welks beteekenis natuurlijk eerst veellater door ons werd verstaan. 'En nu vol moed weer aan den arbeid' was de wijze en toch zoo liefdevolle raad, die Grootmama mede gaf aan haar, die met zoo grooten rouw in haar hart naar Slochteren moest terugkeren. Heel veel liefde en hartelijke deelneming heeft Mama in haren weduwenstaat ondervonden van allen, die Papa hadden liefgehad en van hare eigen familieleden niet minder. Vooral Grootmama, die hetzelfde leed had doorgemaakt en die zelve haren oudsten zoon diep betreurde, is Mama tot grooten steun geweest, waarvoor zij haar immer dankbaar is gebleven. Ook Oom van Swinderen, tot onzen toezienenden voogd benoemd, was steeds bereid haar met raad en daad terzijde te staan, zoals hij dat ook met toewijding en liefde voor ons, kinderen, heeft gedaan. Toen besloten was, dat wij in Groningen zouden gaan wonen, waar Evert en ik de school van den heer Gangel zouden bezoeken en ons eerste huurhuis in de Stationsstraat nog niet beschikbaar was, hebben Oom en Tante van Swinderen ons allen: Moeder, Mademoiselle Margot, Hanna en 5 kinderen, dien winter van '82 op '83 gastvrij opgenomen. [...] Intussen was de groote en zorgvolle taak ons op te voeden en Slochteren te beheeren, ten volle op Moeder komen te rusten. Waarom ik deze twee zoo in één adem noem? *Niet* omdat ze voor Mama gelijkwaardige grootheden waren, wat voor een Moeder ondenkbaar ware, maar omdat zij voor haar toch bij elkander hoorden. Onze opvoeding vatte zij op als de haar door God toevertrouwde levenstaak, en in verband daarmee heeft zij Slochteren beschouwd en de veel zorgen gevende administratie ervan mede aanvaard, omdat zij er voor ons, kinderen, heil in zag. Hoewel Papa haar op zijn sterfbed volkomen vrijheid gegeven had het niet te behouden, wanneer haar dit te bezwaarlijk zou vallen, heeft Mama dit toch gedaan. Zij begreep, welk een vreugde het bezit van dit prachtig goed met zijn heerlijk huis en eenige omgeving ons toen en vooral later zou kunnen geven. Maar ook was Slochteren haar zelve lief geworden, gelijk zij het zulk een groote plaats in het hart van Papa had zien innemen. Toen de Ooms, met name Oom van Swinderen, haar daarbij hun hulp toezeiden en zij zag, hoe het vooral de familie Van der Hoop zou hebben bedroefd, indien het zou worden verkocht, nam Mama ook deze taak moedig op zich.

Het administreeën van Slochteren heeft Mama intusschen vroeg oud gemaakt; met groote wilskracht en taaië volharding heeft zij hare krachten aan dat werk gegeven, om niet te zeggen: daarin verbruikt en bijna onafgebroken twintig jaren lang, zoals zij zelve vaak zeide, daarin mannenwerk verricht. Papa zeide haar eens 'ik heb tien jaren noodig gehad, om mij er in te werken' en nu stond zij er ineens alleen voor, zonder zich erop te hebben kunnen voorbereiden, zooals Papa voor 1867 en daarna die 10 jaren had gedaan. Bij dezen arbeid heeft Mama kennelijk Gods hulp en bijstand ondervonden en heeft Hij het werk door haar in dezen verricht wèl doen gelukken. Hoewel daar nooit voor gestudeerd hebbende had Mama de administratie zoo-wel van Slochteren, als ook van haar persoonlijk vermogen, uitstekend in orde. Hoe effecten te behandelen, coupons te knippen enz. heeft zij ons alles geleerd, die het zelve steeds met de grootste nauwkeurigheid heeft gedaan. Wie de nu nog op Slochteren aanwezige boeken harer administratie inziet, zou zich verwonderen, als hij bedacht, dat dit alles het werk is ener van huis uit niet daarvoor opgeleide vrouw. Onder haar bewind is Slochteren niet alleen in stand gebleven, maar zelfs zeer vooruit gegaan, o.a. omdat Mama meermalen haar eigen kapitaal voor verbeteringen aanwendde. Mede aan deze opofferingen danken wij het, dat het goed geheel schuldvrij was, toen ook zij in 1913 met de door allerlei omstandigheden gewenschte scheiding en deeling van ons vaderlijk erfdeel instemde en aldus andermaal tot het behoud van Slochteren medewerkte. Een trouwe dienaar was bij dit alles de Baas, die, ongeveer een jaar voor Papa's overlijden aangesteld, nog door dezen in zijn werkzaamheden was ingeleid. Met hem voerde Mama al die jaren dat wij in Groningen waren, twee maal per week een uitvoerige briefwisseling, waarin allerlei grote belangen en ingrijpende vragen aan haar ter beoordeling werden voorgelegd en waarover vaak onverwijld door haar moest worden beslist. Menigmaal hebben wij Mama God horen bidden en danken voor al hetgeen waarin Baas haar behulpzaam was; vaak deden we het, grooter geworden, met haar.

Toen Grootpapa met de Tantes Coo en Suze in 1886 bij ons zijn 75sten verjaardag vierde, werden de eerste fotografieën van het huis en zijn omgeving gemaakt. Vooral op aandringen van Tante Coo liet Mama zich toen ook met ons vijven fotografieeren, waarvoor zij op hare bekende, vlugge wijze in een oogenblik een aardige groepering voor elkaar had in een hoek van de kleine zaal."

Hoop van Slochteren, geboren op Fraylemaborg 4 februari 1875, gestorven op 27 april 1952. Toen zijn vader stierf, was hij nog maar zes jaar oud. Van jongsaf bracht hij de zomermaanden op Slochteren door. Zijn grote gehechtheid aan dit mooie bezit is hieraan te danken. Evert Jan studeerde te Groningen, waar hij in 1895 aankwam en in 1898/99 tot rector van het corps werd verkozen. In 1904 sloot hij zijn juridische studie met de promotie af. Evenals zijn vader vestigde hij zich aanvankelijk als advocaat te Groningen. Hij huwde Den Haag 18 februari 1908 Catharina Cornelia Star Numan, geboren Den Haag 3 november 1879, dochter van Mr. Oncko Wicher en Jkvr. Jeanne Agatha van Swinderen. Na hun huwelijksreis, die naar Nederlands-Indië voerde, ging hij op de Fraylemaborg wonen. Van 1917 tot 1925 was hij burgemeester van Sappemeer, vervolgens tot 1940 van Slochteren. Voor de Christelijk Historische Unie had hij zitting in de gemeenteraad en de Provinciale Staten van Groningen, tevens maakte hij deel uit van diverse kerkelijke colleges der Hervormde Kerk. Ook was hij bestuurlijk actief op het gebied van kunst en geschiedenis. In het bijzonder ging zijn belangstelling uit naar de historie van het koninklijk huis. Hechte banden onderhield hij met het Nassause land. Met grote energie zette hij zich in voor de totstandkoming van het Heimatmuseum te Diez en voor het herstel van Oranienstein. Zijn bibliotheek en verzameling betreffende het Oranjehuis waren wijd en zijd bekend. Op Slochteren trof hij de oude bibliotheek van Mr. Hendrik de Sandra Veldtman uit het einde der 18e eeuw aan. De verzameling atlanten, kaarten, reisbeschrijvingen en topografische werken had De Sandra Veldtman in 1789 op de veiling van de legendarische bibliotheek van zijn schoonvader, de raadsheer Mr. Herman Wolthers - "de bibliotheca Wolthersiana" - verworven.¹⁶ Ook latere generaties hadden hieraan boeken en manuscripten toegevoegd. Zo vond men er de nagenoeg complete verzameling werken van de staatsman Mr. G. Groen van Prinsterer en de medische dag - boekmanuscripten van Dr. E.J. Thomassen à Thuessink (1762- 1832), Evert Jans overgrootvader. Mr. Evert Jan Thomassen à Thuessink van der Hoop voegde hier zijn Oranjeboekery aan toe.

Waarom heeft Lyte Engelberts, wier verhalen toch meestal in Gelderland, Overijssel of Munsterland spelen, haar belangstelling op het verre Slochteren gericht? Voor een antwoord op die vraag moeten wij teruggaan tot haar jeugd. In Warnsveld bij Zutphen ging zij als dag-élève school op de bekende kostschool van de dames De Puy. Hier werden vriendschappen voor het leven gesloten. In de vakanties kwamen hieruit logeerpartijen bij vriendinnen voort. De banden bleven een leven lang bestendig.

De verhalen van Lyte Engelberts over de Fraylemaborg vinden hun oorsprong in dergelijke logeaties bij de meisjes Van der Hoop, zusters van Mr. E.J. van der Hoop. Op latere leeftijd raakte Lyte gefascineerd door de daar in zo grote getale aanwezige souvenirs en familieportretten, waarover de gastheer haar boeiend vertelde. De sfeer op Fraylemaborg, waar de tijd leek te hebben stilgestaan, zodat men de indruk had dat Louise de Sandra Veldtman nog leefde, heeft haar tot deze verhalen geïnspireerd. Door haar verhalen zij het de lezer vergund nog eenmaal in die wereld binnen te gaan.

¹ W.J.J.C. Bijleveld (1878-1952). bekend archivaris en genealoog, die meer dan 40 jaren redacteur van het *Nederlands Adelsboek* was. Inleiding bij de invitatie tot de excursie met programma d.d. 15 Febr. 1951 met 13 invités

² T.P. Tresling, Fraylemaborg te Slochteren, *Groningsche Volksalmanak* 1840, p. 78-88.

³ De beide kleine litho's die daar worden weergegeven, zijn gebaseerd op twee grote sepia-tekeningen in particulier bezit.

⁴ Mr. C.P.E. Robidé van der Aa, *Oud Nederland in de uit vroegere dagen, overgebleven Burgen en Kasteelen*, Nijmegen, 1846.

⁵ Jhr. Mr. J.A. Feith, *De Ommelander Borgen en hare bewoners in de zeventiende en achttiende eeuw*, 1906.

⁶ E.W.Moes en K. Sluyterman, *Nederlandsche Kasteelen en hun historie*, Amsterdam, 1912.

⁷ Dr. M.D. Ozinga, *De Nederlandsche Monumenten van Geschiedenis en Kunst*, geïllustreerde beschrijving, VI, Oost Groningen, 'sHage, 1940.

⁸ Dr. W. Formsma en A. Pathuis, c.s., *De Ommelander borgen en steenhuizen*, Assen, 1973. Op de tentoonstelling *Oude luister van het Groningerland*, 22 januari - 5 maart 1961 in het Gronings Museum gehouden, was ook Fraeylemaborg opgenomen, zie catalogus.

⁹ Zijn verzenbundel *Les poésies françaises, dédié a Madame Suzanna de Pons, dame de Ia Gastevine, par H. Piccardt 1663*, met een lovende inleiding door Raboteau, raad en secretaris van de Prins de Condé, coll. U.B. Groningen.

¹⁰ A. Pathuis, "De datering van de kaart der gebroeders Coenders". *Groninger Volksalmanak*, 1958, en N. Tonckens, "De kaart van de gebroeders Coenders [...]", *Groninger Volksalmanak*, 1961.

¹¹ Tevens dateren de zogenaamde "geele kamer" met het beschilderde behang, dat ik in 1971 op zolder opgerold aantrof, en de eetkamer in de linkervleugel met "witjes" boven de deur uit Veldtmans tijd.

¹² Als stadshuis kochten zij op 8 november 1792 van R. de Marees van Swinderen een huis in de oude Boteringestraat westzijde, benevens een woning ten westen, met achtergelegen stalling en koetshuis.

¹³ W. Wynaendts van Resandt, *Het geslacht van der Hoop*, 1926.

¹⁴ W. Wynaendts van Resandt, op. cit., p. 265 e.v.

¹⁵ Beide echtelieden werden op het Zuiderkerkhof te Groningen begraven.

¹⁶ Na de dood van Mr. Hendrik de Sandra Veldtman werd in 1816 een deel van zijn bibliotheek verkocht.

In Memoriam

Nog onverwachts, en midden in zijn werk, werd Jhr. dr. H.W.M. van der Wyck op 14 oktober 2001 uit het leven weggeroepen. Wel hadden zijn naaste vrienden in de laatste maanden van zijn werkzaam leven tekenen van vermoeidheid waargenomen, maar toch bleef hij tot enkele weken voor zijn afscheid uit het leven bevoegen en betrokken bij het totstandkomen van zijn boeken. Niemand had met een zo plotseling heengaan gerekend, hijzelf in de allerlaatste plaats. Dat dit einde als zo onverwacht gevoeld werd, hield direct verband met het feit dat er nog zoveel te doen stond: er lag nog zoveel werk te wachten, er waren nog zoveel manuscripten half of bijna gereed, soms reeds opgemaakt om te kunnen verschijnen, er waren ook nog zoveel plannen voor nieuwe projecten, kortom: er was nog zoveel op de toekomst gericht.

Jhr. dr. van der Wyck bezat grote kennis over de geschiedenis van de Nederlandse buitenplaatsen en hun bewoners, over de geschiedenis van opdrachtgevers, bouwers en architecten. Hij kende als geen ander de kunsthistorische, historische, sociologische en genealogische aspecten en toonde bij voortduring zijn eerbied voor het verleden, de voorbije tijd waarvan hij zijn lezers deelgenoot wenste te maken, omdat de geschiedenis van dit cultureel erfgoed zijn permanente aandacht had. De zinsnede “terugzien is vooruitkijken” was op zijn werk als auteur in ieder opzicht van toepassing. Op de hem zo eigen wijze wist hij dit verleden te reactiveren, voorbije tijden terug te halen, overledenen in zijn geschriften weer tot leven te wekken, situaties te schetsen waarin huis en bewoners in de nauwe relatie tot elkaar herleefden. Hij was als het ware de helderziende van het verleden.

Het boek “Herinneringen aan een Groningse Buitenplaats: Fraeylemaborg” is één van de teksten die op verschijning lagen te wachten. De auteur had hierin twee verhalen van L.E. willen opnemen: *Zijn zoon en zijn huis*, gevolgd door *Elisabeth*. Aangezien de inleiding tot het laatste verhaal, dat hij in verband had willen brengen met de souvenirs en portretten van de voorouders van Mr. E.J. Thomassen à Thuessink van der Hoop van Slochteren (1875-1952), de voorlaatste eigenaar, en Mr. Hendrik de Sandra Veldtman (1756-1815), door hem niet meer geschreven werd, brengen wij in dankbare herinnering aan Jhr. dr. H.W.M. van der Wyck het door hem nog voltooide eerste deel postuum bij de lezer.

Bestuur van de Stichting Nederlandse Buitenplaatsen en Historische Landschappen

WERKEN VAN L.E. (= LITE ENGELBERTS, 1880-1929)

Pastor Piccardts Boek, in: Eigen Haard, 1901.

L.E.: Pastel, in: Eigen Haard 1901. Zie silhouetten.

Adolf van Gelre, eene levensschets, in: Geld. Volksalmanak, 1901.

Elisabeth, in: Eigen Haard, 1902. Zie silhouetten.

De hertogen uit het huis van Nassau (Reinald III en Eduard), in: Geld. Volksalmanak, 1902.

Een oproeping tot de garde d'honneur, in: Van Eigen Bodem XII A'dam, Juli-Dec 1902, blz. 221-236.

Familieoverlevering, in: Eigen Haard, 1903. Zie silhouetten.

De Geldersche Volksalmanak, in: Eigen Haard, 1903 en Geld. Volksalmanak, 1904, blz. 10-18.

La bellissime Hollande, in: Eigen Haard, 1904. Zie Twee Levens.

Willem van Gulik, de ridderlijke, in: Geld. Volksalmanak, 1904, blz. 93-120.

Les idées marchent, in: Eigen Haard, 1904. Zie Twee Levens.

Een dochter van Nederland (Maria van Gelre), in: Stads- en dorpsalmanak Bethel 42 (1904).

De kinderen van Warmelo, in: Eigen Haard, 1906. Zie Onder de Republiek. Silhouetten ("Pastel", Pastor Piccardts Boek, Elisabeth, Familieoverlevering, Zijn zoon en zijn huis, La bellissime Hollande), Amsterdam, 1906; 2de druk, idem z.j.; 3de druk, idem, 1909; 4de druk, idem z.j.; 5de druk, idem [1919]. 6de druk 1929.

Onder de Republiek (Van hen die niet meetelden, Een eenzame, De kinderen van Warmelo), Amsterdam, 1907; 2de druk, idem, 1909; 3de druk, idem [1921].

Een eenzame, in: Eigen Haard, 1907. Zie Onder de Republiek.

Een stiftreulijn van Thorn, in: Eigen Haard, 1908. Zie Twee Levens.

von Droste-Hilshoff, in: Onze eeuw, 1911; Zeist [1929]. Zie Levensbeelden.

De eerste foto van Fraeylemaborg ter gelegenheid van grootpapa Ketelaar's 75ste verjaardag in 1886.

Links: mademoiselle Chappuis. Op het voorplein tante Suze Ketelaar met grootvader Ketelaar. Rechts van de grote deur de dienstmeisjes Hanna en Kee, 2e koetsier/huisknecht, Toon van Bruggen. Op de brug grootmama Van der Hoop-Ketelaar met Elisabeth (later van Boetzelaer). Voor op de brug Cootje Ketelaar en Evert. Voor de gracht links baas Gerrit van der Snel, de tuinman. In de bakkewagen Annatje, Matthijs erachter, in het gras Christine. (Opgetekend naar de beschrijvingen van Oom Matthijs).

Fraeylemaborg, Coenderskaart, 17e eeuw.

Fraeylemaborg, Beckeringhkaart, 18e eeuw.

Doorsneden Fraeylemaborg, tekeningen door H. van der Wal en schrijver dezes 1971.

Adelgunda Christina Wolthers, miniatuur op schildpaddendoos. Coll. Mevr. Lita Tholen-de Rantiz.

Mr. Hendrik de Sandra Veldtman, 1756-1816, trouwt 1e keer J.C.A. von Rheden, trouwt 2e keer A.C. Wolthers, wed. J.N. van der Hoop.

Johanna Catharina Aleida von Rheden, 1766.

Adelgunda Christina Wolthers, 1785.

Mr. Assuerus Johan de Sandra Veldtman, 177-1803, trouwt G.C. van Santen.

Mr. Abraham Johan van der Hoop, 1775-1826. Burgemeester van Groningen, trouwt A.A.M. Thomassen à Theussink, 1776-1859.

Louise Christina de Sandra Veldtman, 1789-1847, trouwt 1e keer Jhr. J. Hora Siccama 1778-1829, trouwt 2e keer Jhr. W. Hora Siccama 1791-1867.

Mr. Abraham Johan van der Hoop 1775-1826, trouwt A.A.M. Thomassen à Theussink, 1776-1859.

Mr. Abraham Johan Thomassen à Theussink van der Hoop van Slochteren 1838-1882, trouwt G. Ketelaar, 1846-1925.

Geertruida Thomassen à Theussink van der Hoop-Ketelaar als weduwe met haar kinderen in de kleine zaal, 1886.

Mr. Evert Jan Thomassen à Theussink van der Hoop van Slochteren 1875-1952 in zijn bibliotheek op Slochteren, trouwt Catharina Cornelia Star Numan 1897-1962.

Fraeylema vlak voor de verbouwing ca. 1781, door H. de Sandra Veldtman.

Fraeylema, na de verbouwing in 1839, door Jan Ensing. Waarschijnlijk reconstructie aan de hand van Beckeringh, waar de toestand uit de tijd van de aankoop wordt gesuggereerd.

Fraeylema, 27 augustus 1894.

Achterzijde.

De zaal ca. 1890 met de geborduurde canapé en tabouretten door Louise de Sandra Veldtman.

Gezicht uit de kleine - naar de groten zaal, 1920.

De hal, 1900.

Grote zaal, 1970.

Werkkamer van Evert Jan Thomassen à Thuessink van der Hoop van Slochteren.

Doorsnede Fraeylemaborg, tekening door H. v.d. Wal en schrijver dezes.

????????????????

Op de Velhorst te Almen, links Lite Engelberts.

De zusters Engelberts te Huis ter Heide.

De laatste bewoners, de familie Thomassen à Thuessink van der Hoop van Slochteren, verkochten de Fraeylemaborg in januari 1972 aan de Gerrit van Houtenstichting te Groningen. Na de restauratie werd de borg een museum, waar regelmatig exposities plaatsvinden.